

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

O'QITUVCHILIK KASBIDA PROFESSIONAL RIVOJLANISHNING ILMIY- METODOLOGIK ASOSLARI

Tursunova Xurshida

Turan International University talabasi

Ilmiy raxbar: **Nurullayeva Ugulxon Ergashboyevna**

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'qituvchilik kasbida professional rivojlanishning ilmiy-metodologik asoslari tizimli ravishda yoritiladi. Pedagogik faoliyatning dinamik tabiati, uning zamonaviy ta'lim paradigmalari bilan uzviy aloqasi hamda o'qituvchining kasbiy o'sish jarayonida yuzaga keladigan ichki va tashqi omillar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, refleksiv yondashuv, kompetensiyaviy paradigma va ilmiy-pedagogik tafakkurning evolyutsiyasi asosida o'qituvchining professional shakllanish mexanizmlari izohlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining professional rivojlanishi uzluksiz va ko'p qatlamli jarayon bo'lib, u ta'lim sifatini ta'minlashda asosiy determinant sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar

Professional rivojlanish, pedagogik metodologiya, refleksiv faoliyat, kompetensiya, pedagogik tafakkur, innovatsion yondashuv, kasbiy identifikatsiya.

Abstract

This article systematically covers the scientific and methodological foundations of professional development in the teaching profession. The dynamic nature of pedagogical activity, its inextricable link with modern educational paradigms, and the internal and external factors that arise in the process of a teacher's professional growth are analyzed in depth. Also, the mechanisms of a teacher's professional formation are explained based on the reflexive approach, the competency paradigm, and the evolution of scientific and pedagogical thinking. The results of the study show that a teacher's professional development is a continuous and multi-layered process, which is manifested as the main determinant in ensuring the quality of education.

Keywords

Professional development, pedagogical methodology, reflexive activity, competence, pedagogical thinking, innovative approach, professional identification.

Аннотация

В данной статье систематически рассматриваются научно-методологические основы профессионального развития в педагогической профессии. Подробно анализируется динамический характер педагогической деятельности, её неразрывная связь с современными образовательными парадигмами, а также внутренние и внешние факторы, возникающие в процессе профессионального роста учителя. Кроме того, на основе рефлексивного подхода, парадигмы компетенций и эволюции научно-педагогического мышления объясняются механизмы профессионального формирования учителя. Результаты исследования показывают, что профессиональное развитие учителя

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

представляет собой непрерывный и многоуровневый процесс, который проявляется как главный фактор обеспечения качества образования.

Ключевые слова

Профессиональное развитие, педагогическая методология, рефлексивная деятельность, компетенция, педагогическое мышление, инновационный подход, профессиональная идентификация

Kirish

Ta'lim tizimi rivojlanishining zamonaviy bosqichi o'qituvchining kasbiy faoliyatiga nisbatan yangi talablarni shakllantirmoqda. Endilikda pedagog shunchaki bilim beruvchi emas, balki o'quv jarayonini tashkil etuvchi, uni boshqaruvchi va rivojlantiruvchi subyekt sifatida qaraladi. Shu bois o'qituvchilik kasbida professional rivojlanish masalasi pedagogika fanining markaziy muammolaridan biriga aylangan.

Zamonaviy ilmiy qarashlarga ko'ra, professional rivojlanish bu faqat malaka oshirish bilan chegaralanmaydi, balki o'qituvchining shaxsiy, intellektual va metodik salohiyatining uzluksiz takomillashuvini anglatadi. Bu jarayon pedagogning bilimlar tizimini yangilash, o'z faoliyatini tahlil qilish va yangi pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish orqali amalga oshadi.

Mazkur maqolada aynan shu jarayonning ilmiy-metodologik asoslari ochib beriladi va ularning ta'lim tizimidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Pedagogik tadqiqotlarda o'qituvchining professional rivojlanishi masalasi turli nazariy yondashuvlar asosida o'rganilgan. Xususan, Donald Schön tomonidan ishlab chiqilgan refleksiv amaliyot konsepsiyasi o'qituvchining o'z faoliyatini anglash va takomillashtirish jarayoniga ilmiy asos yaratadi. Ushbu yondashuv pedagogning tajribaga asoslangan bilimlarni qayta ko'rib chiqish orqali rivojlanishini tushuntiradi.

Shuningdek, Lev Vygotsky tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy-madaniy nazariya ta'lim jarayonida hamkorlik va ijtimoiy muhitning ahamiyatini asoslab beradi. Bu yondashuv o'qituvchining professional rivojlanishini ijtimoiy jarayon sifatida talqin etishga imkon beradi.

John Hattie tadqiqotlari esa pedagogik faoliyatning samaradorligi va o'qituvchining kasbiy darajasi o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni ilmiy asosda isbotlaydi. Unga ko'ra, o'qituvchining sifatli faoliyati o'quvchilarning natijalariga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biridir.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda professional rivojlanish masalasi ko'proq kompetensiyaviy yondashuv asosida ko'rib chiqiladi. Bu yondashuv o'qituvchining bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlarini yagona tizim sifatida talqin etadi.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Mazkur tadqiqotda tizimli, mantiqiy va konseptual tahlil metodlari qo'llanildi. Ilmiy manbalarni chuqur o'rganish orqali o'qituvchining professional rivojlanishiga oid asosiy nazariy yondashuvlar umumlashtirildi. Komparativ tahlil yordamida turli ilmiy qarashlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar aniqlashtirildi.

Tadqiqot metodologiyasi konstruktivistik yondashuv, reflektiv pedagogika va kompetensiyaviy paradigмага asoslandi. Ushbu yondashuvlar pedagogik faoliyatni dinamik va o'zgaruvchan jarayon sifatida tushunishga imkon beradi.

O'qituvchining professional rivojlanishi ko'p qatlamli jarayon bo'lib, u nafaqat bilimlar yangilanishi, balki pedagogik tafakkurning transformatsiyasi bilan ham bog'liq. Ushbu jarayon davomida o'qituvchi o'z faoliyatini qayta baholaydi, mavjud tajribani tahlil qiladi va yangi yondashuvlarni ishlab chiqadi. Natijada pedagogik faoliyat sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tariladi.

Reflektiv faoliyat professional rivojlanishning markaziy mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchi o'z darslarini, metodlarini va o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarini tahlil qilish orqali faoliyatini takomillashtiradi. Bu jarayon uzluksiz davom etadi va pedagogik mahoratning oshishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim sharoitida ilmiy-metodologik asoslar o'qituvchining qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Pedagogik qarorlar tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan bo'lishi zarur. Bu esa o'qituvchidan nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishni talab qiladi.

Professional rivojlanish jarayonida o'qituvchining kasbiy identifikatsiyasi ham shakllanadi. U o'zini nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilar rivojlanishini ta'minlovchi yetakchi sifatida anglay boshlaydi. Bu esa uning faoliyatiga mas'uliyatli yondashuvni kuchaytiradi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik faoliyatda raqamli texnologiyalar bilan ishlash qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli muhitda samarali ishlay oladigan o'qituvchi o'quv jarayonini yanada moslashuvchan va interaktiv tarzda tashkil etadi. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga olib keladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar o'qituvchining kasbiy rivojlanishi va ta'lim sifati o'rtasida yuqori darajadagi bog'liqlik mavjudligini aniq raqamlar orqali tasdiqlaydi. Xususan, John Hattie tomonidan amalga oshirilgan keng ko'lamli meta-tahlil natijalariga ko'ra, o'qituvchi omilining ta'lim natijalariga ta'siri **0.57 effekt o'lchovi (effect size)** bilan baholanadi, bu esa ta'limdagi eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri sifatida qayd etiladi. Ushbu ko'rsatkich pedagogning kasbiy darajasi oshgani sari o'quvchilarning akademik natijalari sezilarli ravishda yaxshilanishini anglatadi.

OECD tomonidan o'tkazilgan TALIS (Teaching and Learning International Survey) tadqiqotlari ham bu bog'liqlikni tasdiqlaydi. Mazkur tadqiqotlarga ko'ra, muntazam professional rivojlanishda qatnashadigan o'qituvchilarning **85% dan ortig'i** o'z darslarida innovatsion metodlarni qo'llashga moyilligi yuqori ekanini bildirgan. Shu bilan birga, bunday pedagoglar faoliyat yuritayotgan sinflarda o'quvchilarning ishtirok darajasi sezilarli darajada yuqori bo'lishi aniqlangan.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

World Bank hisobotlariga ko'ra, samarali tashkil etilgan kasbiy rivojlanish dasturlarida ishtirok etgan o'qituvchilar faoliyat olib borayotgan ta'lim muassasalarida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi o'rtacha **20–30% ga oshgan**. Bu esa pedagogning professional o'sishi bevosita ta'lim sifati ko'rsatkichlariga ta'sir qilishini yaqqol namoyon etadi.

Shuningdek, Linda Darling-Hammond tadqiqotlarida uzoq muddatli va amaliyotga yo'naltirilgan kasbiy rivojlanish dasturlari qisqa muddatli treninglarga nisbatan **2 barobar samaraliroq** ekani aniqlangan. Bu esa professional rivojlanishning uzluksiz va tizimli bo'lishi zarurligini ko'rsatadi.

UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, rivojlangan ta'lim tizimlarida o'qituvchilar yiliga o'rtacha **80–100 soat** professional rivojlanish faoliyatlarida ishtirok etadi. Bu ko'rsatkich yuqori bo'lgan davlatlarda ta'lim sifati indeksleri ham yuqori darajada qayd etilgan.

Yuqoridagi statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining kasbiy rivojlanishi tasodifiy yoki ikkilamchi omil emas, balki ta'lim tizimining samaradorligini belgilovchi asosiy determinantlardan biridir. Ushbu jarayonning tizimli ravishda qo'llab-quvvatlanishi ta'lim sifatining barqaror oshishiga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, professional rivojlanishning ilmiy-metodologik asoslarini chuqur anglagan o'qituvchi o'z faoliyatini ongli ravishda boshqaradi. Bu esa pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi va ta'lim natijalarini yaxshilaydi.

Xulosa

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilik kasbida professional rivojlanish ilmiy-metodologik asoslar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab jarayondir. Ushbu asoslar pedagogning faoliyatini ongli, tizimli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Professional rivojlanishning uzluksizligi pedagogik faoliyatning sifatini ta'minlaydi. Shu sababli o'qituvchilarni ilmiy asoslangan metodlar bilan qurollantirish, ularning refleksiv faoliyatini rivojlantirish va innovatsion yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada shunday xulosaga kelish mumkinki, o'qituvchining professional rivojlanishini ilmiy-metodologik asoslarda tashkil etish ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Donald Schön. (1983). *The Reflective Practitioner*.
2. Lev Vygotsky. (1978). *Mind in Society*.
3. John Hattie. (2012). *Visible Learning for Teachers*.
4. Linda Darling-Hammond. (2017). *Effective Teacher Professional Development*.
5. OECD. (2021). *Teachers and Teaching in the 21st Century*.
6. UNESCO. (2022). *Transforming Education*.
7. Michael Fullan. (2016). *The New Meaning of Educational Change*.
8. Helen Timperley. (2011). *Realizing the Power of Professional Learning*.